

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (Print), ISSN 2663-0273 (Online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

УДК 1(091):172

Оксана Олександрівна Осетрова

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49000, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7598-1144>; E-mail: ssr.dnu@gmail.com

Received 13 July 2018; revised 14 August 2018; accepted 15 September 2018

doi: 10.15421/351906

І.Я. ФРАНКО: САМОПОЖЕРТВА ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація.

Дана стаття присвячена з'ясуванню сутності та проявів явища самопожертви й дотичного до нього поняття відповідальності / соціальної відповідальності як у житті окремої людини, так і суспільства загалом, висвітлених в епічному творі І.Я. Франка «Іван Вишенський». Аналізуються ключові моменти обґрунтування Г. Марселем основних світоглядних засад щодо розмежування феноменів самопожертви та самогубства, діаметрально протилежних за своєю сутністю. Акцентується увага на необхідності усвідомлення онтологічної загрози у разі нівелювання поняття відповідальності у суспільстві (за будь-яких мотивів і причин). Дослідження обумовлене актуальною необхідністю активізації соціальної роботи в сучасній українській громаді, діяльність якої має розвиватися у дусі соборності, що протистойть егоїзмові окремої людини.

Ключові слова: самопожертва, відповідальність, соціальна відповідальність, онтологічна загроза, онтологічні перспективи, особистість, громада, соборність, егоїзм, відчуження, вибір, суїцид, звуження свідомості.

Oksana O. Osetrova

Oles Honchar Dnipro National University

Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7598-1144>; E-mail: ssr.dnu@gmail.com

I. Y. Franko: self-sacrifice as a factor of personal and social responsibility

Abstract.

This article is devoted to the clarification of the essence and manifestations of the phenomenon of self-sacrifice and the tangible concept of responsibility / social responsibility in it both in the life of an individual and society as a whole, highlighted in the epic work of I.Y. Franko "Ivan Vyshensky". Analyzes the key points of G. Marcel's justification of the main ideological principles for distinguishing between the phenomena of self-sacrifice and suicide, diametrically opposite in their essence. The emphasis is on the need to understand the ontological threat in the case of leveling the notion of responsibility in society. The study is conditioned by the urgent need to intensify social work in the modern Ukrainian community, whose activities should develop in the spirit of unity, which is opposed to the selfishness of an individual. The research is conducted in the historical-philosophical and psychoanalytic keys, contains guidelines for social workers.

Self-sacrifice of Ivan Vyshensky, hero of poem I. Франко, out of social responsibility there is only renunciation, to what suicide of hero, that decided no problem, testifies: did not approach to God, did not help society, did not save him. Otherwise speaking, ignoring social responsibility, alienation I the social is leveled by the full value of concept of self-sacrifice. Therefore each, who wants spiritual self-perfection, electing own vital position, must weigh on the consequences of the choice both for itself and for other. Yes, illusive self-sacrifice that did not survive verification social responsibility contains both an ontological threat for other and leveling of own ontological prospects. Prospects: in future this article will serve a theoretical and methodological base

for the lineation of philosophical pre-conditions of social work in society that must be base on principles of social responsibility.

Keywords: *self-sacrifice, responsibility, social / public responsibility, ontological threat, ontological perspectives, personality, community, catholicity, egoism, alienation, choice, suicide, narrowing of consciousness.*

Оксана Александровна Осетрова

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пр. Гагарина 72, Дніпро, 49000, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7598-1144>; E-mail: ssr.dnu@gmail.com

**И.Я. Франко: самопожертвование как фактор
личностной и социальной ответственности**

Аннотация.

Данная статья посвящена исследованию сути и проявлений феномена самопожертвования и соприкасающегося с ним понятия ответственности / социальной ответственности как в жизни отдельного человека, так и общества в целом, освещенных в эпическом произведении И.Я. Франко «Иван Вышенский». Анализируются ключевые моменты обоснования Г. Марселем основных мировоззренческих основ разграничения феноменов самопожертвования и самоубийства, диаметрально противоположных по своей сути. Акцентируется внимание на необходимости осознания онтологической угрозы в случае нивелирования понятия ответственности в обществе. Исследование обусловлено актуальной необходимостью активизации социальной работы в современной украинской общине, деятельность которой должна развиваться в духе соборности, который противопоставит эгоизму отдельного человека.

Ключевые слова: *самопожертвование, социальная ответственность, онтологическая угроза, онтологические перспективы, личность, община, соборность, эгоизм, отчуждение, выбор, суицид, сужение сознания.*

Постановка проблеми. Духовна спадщина славетного українського діяча другої половини XIX – початку XX століття І.Я. Франка є багатоаспектна й багатогранна для філософської рефлексії, оскільки охоплює грандіозну кількість нагальних проблем і питань, актуальність яких сьогодні беззаперечна. Зокрема, у сучасному світі, сповненому кризових явищ, що позначилися на всіх сферах буття (соціальна, політична, економічна, культурна, освітянська, побутова тощо), в умовах розгортання бойових дій у різних куточках планети, які загалом несуть онтологічну загрозу для людства, особливого звучання і сенсу набуває *ідея героя* – Особистості, власною самосвідомістю наділеної свободою волі, вільної за незламним духом, але не вільної від інших, зокрема – від громади. Ця ідея перебувала у центрі уваги І.Я. Франка, утворивши ядро багатоаспектної теми «особистість – народ», яка знайшла різноманітні інтерпретації у його творчості (зокрема, йдеться про конфлікт особистого і загального, тобто *особистості* й

громади, егоїзму та альтруїзму – відповідно).

Аналіз публікацій. Закцентую, що праці І.Я. Франка (близько 5-ти тисяч творів) ніколи не залишалися поза увагою дослідників. Безпосередньо осмисленню філософських ідей вітчизняного мислителя присвячували праці В. Горський, В. Пшеничнюк, Б. Шляхов та ін. Культурологічні аспекти творчості І. Франка висвітлені у дослідженнях І. Басса, С. Возняка, А. Войтюка, Р. Гром'яка, М. Пархоменко, В. Передерія та ін. Також слід відзначити, що особливої актуальності в сучасних реаліях існування України набула праця українського митця «Що таке громада і чим вона повинна бути?», яка перебуває під пильним кутом зору як фахівців з філософії (історія філософії, соціальна філософія), так і дослідників у галузі соціальної роботи.

Утім, філософська рефлексія І.Я. Франка над нагальними проблемами соціальної роботи в громаді досі практично не досліджується. Однак наріжних питань сьогодення у межах означеної проблематики накопичилося без-

ліч. Зокрема, йдеться про сутність духовного лідерства, особистісні якості лідера громади, самопожертву, відповідальність, відданість народові, якість власного життя, надію / розпач, соборність / відчуженість Я і громади, онтологічні ризики / онтологічні перспективи розвитку, – дослідженню цих питань і присвячена дана стаття.

Смисловим ядром і сполучною ланкою при аналізі зазначених питань нами обраний *феномен самопожертви*, щільно пов'язаний з поняттям *особистісної та соціальної відповідальності* за свої вчинки та дії, з'ясування особливостей природи яких і складає *основну мету* даної статті, досягненню якої сприятиме розв'язання таких *завдань*:

1) окреслити основні складники світоглядної позиції Івана Вишенського – героя однойменної поеми І.Я. Франка;

2) виявити особливості життя на Афоні, відмічені українським мислителем – автором поеми;

3) осмислити в контексті аналізу сутності поняття відповідальності / соціальної відповідальності наслідки самопожертви, до якої вдався герой поеми;

4) на матеріалі поданих Г. Марселем обґрунтувань провести розмежування понять самопожертви та самогубства у контексті дослідження феномену особистісної та соціальної відповідальності;

5) зробити висновки щодо необхідності усвідомленого вибору вектору власної життєдіяльності кожною людиною;

6) окреслити перспективи подальшого дослідження питання щодо необхідності усвідомлення сучасною людиною відповідальності за кожен власний вчинок.

Базою для написання даної статті слугує поема *І.Я. Франка «Іван Вишенський»*, що містить філософські засади соціальної роботи в громаді. Наукову базу складають праці французького мислителя-екзистенціаліста ХХ століття Г. Марселя; у свою чергу, методологічну – утворюють відповідні статті термінологічно-понятійного словника сучасних вітчизняних дослідників М.Ф. Головатого і М.Б. Панасюка «Соціальна політика і соціаль-

на робота» та «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» за загальною редакцією проф. І.Д. Звереві.

Стаття розбудовується переважно в історико-філософському та частково в психоаналітичному ключах з урахуванням потреб сучасних фахівців із соціальної роботи.

Сам І.Я. Франко впродовж усього свого життя дотримувався активної громадянської позиції, заснованої на розумі й логіці. Звідси ми можемо припустити, що усамітнення не становило його ідеалу. Зі свого боку, для української традиції повне усамітнення не було характерним, хоча з часів Київської Русі чернецтво активно розвивалося як соціальний інститут. Однак у своєму розвитку воно не було замкненим, відчуженим від зовнішнього світу, про що, зокрема, свідчить «Києво-Печерський Патерик». Адже *життя в істині* як духовна настанова доби Київської Русі передбачало впровадження мудрих рішень у практичну діяльність: людина красна була не словом, а справою. У зв'язку із цим кожен, хто пізнавав Істину, втілював свої знання на практиці через власні вчинки.

Усамітнення ж з давніх-давен і до сьогодні виступає радше виключенням із правил, що унаслідувалися українською традицією, і саме такий виняток становить діяльність *Івана Вишенського* (цей факт безпосередньо стосується як історичної персоналії українського філософа-полеміста, так і героя поеми І.Я. Франка).

Особливість світоглядної позиції Івана Вишенського полягає в його спрямованості на *духовну ізоляцію*, детерміновану тим, що Бог – це альтернатива земному існуванню. При цьому слід пам'ятати, що християнський ідеал українського мислителя надзвичайно високий, недосяжний для пересічної людини (можливо, ця недосяжність породила, а надалі – заглибила прірву між мислителем та суспільством). Під цим кутом зору спрямовував свою життєдіяльність як видатний український філософ-полеміст другої половини XVI – першої чверті XVII ст., так і герой однойменної поеми І.Я. Франка.

У першу чергу, тут йдеться про той факт,

згідно з яким Іван Вишенський наприкінці 1580-х – на початку 90-х років (за іншими даними, у 70 – 80-х роках XVI століття) оселився на Афоні, де з VIII століття грецькими самітниками була створена чернеча республіка – найбільший духовний центр православ'я. Загалом, згідно з мізерними біографічними даними мислителя, він прожив на Афоні близько 40-а років, пройшовши шлях послушника, ченця та аскета-пустельника. Там Іван Вишенський і помер. На жаль, достовірної інформації про його смерть немає.

І.Я. Франко у своїй поемі «Іван Вишенський» акцентує увагу своїх читачів на таких особливостях Афонського життя, як тиша та мовчання, які не оживляє ні розмова, ні спів, ні сміх¹:

«... тиша глибока
залята на тих оселях
і лежить печать мовчання
на сотках старечих уст.

Скрізь тиша і скрізь мовчання,
сірий одяг, хід повільний,
і худі, понурі лица,
непритомний, сонний вид» [3, с. 27].

Як бачимо, зображено надзвичайно похмуру і сумну картину життя, сповненого пасивності та бездіяльності, що суперечить засадам активності й патріотизму, притаманним світоглядній позиції самого І.Я. Франка. До речі, український мислитель філософськи влучно та поетично яскраво визначає Афон як «сумну тюрму для душ» [3, с. 28], як обитель смерті, що добровільно для себе обрали:

- 1) самотній, тихий скитник;
- 2) чернець;
- 3) сумирний послушник, який колись у миру був паном, князем чи воїном;
- 4) достойник – ієромонах або ігумен;
- 5) ще живий, як Іван Вишенський, що «сходить на «остатній ступінь», покидає світ і волю» [3, с. 29], очікуючи смерті в печері.

Український мислитель не розкриває перед нами причини, які детермінували відмову зазначених людей від зовнішнього світу та усамітнення, але припушу, що *усі різноманітні рушійні причини* тут можна сміливо окреслити *одним узагальненням – утеча від страждань і болю земного існування*, а єдиним мотивом тут слугує бажання пізнання Бога та спроба наблизитися до Нього. Інакше кажучи, всі ці люди (відзначені категорії мешканців Афону) здійснили самопожертву в ім'я Віри у Господа: безпосередньо вони пожертвували земними радостями та насолодами.

Не становить виключення і поведінка самозречення та зречення від світу, яку обрав для себе Іван Вишенський, який є один із тих, хто, за І.Я. Франком:

«... порвав зо світом зв'язки,
поборов бажання тіла,
чує силу і охоту
в очі вічності глядіть...» [3, с. 30].

Зазначене відчуження героя від світу і призводить, зокрема, до загострення питання узгодженості феноменів самопожертви та відповідальності, яка, між іншим, передбачає можливість надання необхідної допомоги іншому (будь-якій живій істоті). Важливо відзначити, що герой І.Я. Франка, опинившись у печері пустельника, знехтував такою можливістю (йдеться про ситуацію «Павук і Муха»), натомість поклавшись на Волю Господа та Господне хотіння, тим самим виправдавши свою бездіяльність.

У даному контексті слід звернутися до визначень відповідальності та соціальної відповідальності, які подано у словнику М.Ф. Головатого та М.Б. Панасюка «Соціальна політика і соціальна робота»:

1. «Відповідальність – категорія етики, права, що відображає соціальне та морально-правове ставлення особи до суспільства (людства загалом). Характеризується виконанням морального обов'язку і правових норм» [1, с. 69].

¹ До речі: сміх здатний розширяти гносеологічні межі свідомості людини, дозволяючи їй доторкнутися до таємниць буття й висвітлити, принаймні – частково, їхню сутність, на чому, зокрема, акцентував увагу французький мислитель XX століття Ж. Батай. На думку Ж. Батая, відмінна риса сміху полягає в тому, що він наділений можливістю захоплювати найвіддаленіші (скрайні) межі існування. У свою чергу, сучасний дослідник С.Л. Фокін відзначає, що сміх є торжество відносності, бо його сила нівелює й абсолют, й авторитет, у тому числі – й авторитет того, хто навчив сміятися.

Коментар 1. Тут на виправдання героя І.Я. Франка можна зауважити, що той повністю прожив процес відчуження від суспільства, тому не фзобов'язаний дотримуватися жодних моральних обов'язків і правових норм. Та в цьому разі Кого ми отримуємо наприкінці «Шляху оновлення»? – Істоту, відчужену й не здатну ні до комунікативного акту, ні до активних дій.

(Порівняймо: у свою чергу, І.Д. Бех надає таке визначення: «Відповідальність – це риса, яка концентрує усвідомлений особистістю суспільно значущий обов'язок, повинність у здійсненні морального вчинку...»

Відповідальність виявляється лише у вільних вчинках і діях особистості; це вже її не глибинне, а вершинне утворення, духовний апогей...

Відповідальність як активне настановлення, тобто таке, якому притаманна функція звернення, є *інтегративною властивістю, що виникає в результаті синтезу особистістю всіх її моральних рис* [2, с. 19 – 20]).

Коментар 2. «Перероджений», тобто повністю відчужений від суспільства герой здатний до єдиного вільного вчинку – *бездіяльності* (згадується даосизм) в очікуванні смерті. Інакше кажучи, подібним чином «навернений» не здатний до жодного вчинку, не тільки – *морального*. Тоді залишаються відкритими такі риторичні питання: «Яким є прояв духовного апогею цієї людини (Чи вже не людини?)?», «Яким чином узгоджується духовний апогей з егоїзмом; чим він відрізняється від останнього?», «Про синтез яких моральних рис усередині особистості може йти мова?» та ін.

2. «Відповідальність соціальна – міра відповідності дій соціальних суб'єктів (індивідів, соціальних груп, суспільства) взаємним вимогам та історично конкретним соціальним нормам, загальним інтересам. Ця відповідність впливає із закономірностей спільного життя людей і ними ж обумовлена» [1, с. 71].

Коментар. Факт полягає в тому, що герой поеми І.Я. Франка вирішив навіки (до скону) усамітнитися у печері пустельника. У свою чергу, реалізація зазначеного рішення, якому

передувало оселення на Афоні, автоматично детермінувала той наслідок, що Іван Вишенський порушив закономірності спільного життя з іншими людьми, вирвавши себе з їхнього середовища. Тим самим він порушив відповідність власних дій «взаємним вимогам та історично конкретним соціальним нормам, загальним інтересам» [1, с. 71], як відзначається у наведеній вище дефініції. Інакше кажучи, герой припинив вважати себе соціальним суб'єктом, а отже, міра зазначеної вище відповідності звелася до нуля.

Однак «вважати» й «бути» – поняття різного гатунку. Таким чином, закономірно виникає питання: «Чи насправді герой поеми І.Я. Франка припинив бути соціальним суб'єктом? І якщо – так, то в якій мірі?» – Відповідь на нього міститься у поемі.

Перш за все, І.Я. Франко породжує у читачах сумніви щодо повного розриву зв'язків героя зі своїм минулим – рідною Україною через низку символічних образів, які породжує підсвідомість самотника:

1) смертний холод – не тільки зовнішній, але й внутрішній, детермінований повсюдною смертю, яка полонила і всіх людей, і навіть самого Бога, і в цьому царстві смерті він – Іван Вишенський:

«І я був, мов та пилина,
згублена з порядку світу,
що про неї всім байдуже –
Богу, й людям, і чортам» [3, с. 45];

2) сумніви героя, втілені в образах тепла й холоду, світла й п'тьми (порівняймо з архетипами Світла й Тіні), які спродуковані його підсвідомістю настільки яскраво, що навіть сприймаються його ж власними органами чуттів. Художня майстерність слова І.Я. Франка, у свою чергу, посилює враження від тієї внутрішньої боротьби, яка точиться всередині Івана Вишенського:

«Але ж Бог – творець усього,
він творець тепла і світла...
Чи творець морозу й леду?»

Ні, про се мовчить письмо» [3, с. 46 – 47];

3) вишневий цвіт – символ квітучої України, навіть більше того – архетип української культури, споріднений з архетипами Дому,

Поля, Матері; силою дії цього архетипу можна пояснити його вплив на серце й розум Івана Вишенського:

а) ятрить серце самотника, породжуючи одночасно як насолоду, так і тугу з тривогою:

– з *одного боку*:

«Запах ваш такий чудовий,
аж до серця він доходить,
в душу сипле насолоду,
чимось рідним навіва» [3, с. 48];

– з *іншого боку*:

«Геть, о геть, далекі гості!
Ви внесли мені тривогу
в пристань тихого спокою,
вир життя в мою труну» [3, с. 50];

б) викликає подив та навіть посилює сумніви щодо правильності власного вибору:

«Чую, чую рідний запах,
і моє старее серце
грає в груді! Боже милий,
та невже ж я не забув?

Та невже ж та Україна –
сей квітчастий рай веселий,
се важке, кроваве пекло –
ще для мене не чужа?» [3, с. 48].

Коментар. Не випадково, а відповідно до поглядів Івана Вишенського в поемі Україна означається як «криваве пекло». Загальновідомо, що філософ-полеміст вважав українську землю найбезбожнішою, найнечестивішою, найнесправедливішою, найгіршою, подібної до якої за мірою зла навіть у поганстві не знайти. Тож мислитель у своїх посланнях попереджав співвітчизників, що на цю юдоль земного зла Господь уже уготував посуд Свого праведного гніву. Зокрема, обурювали його релігійна неправда та соціальна несправедливість, що суперечили його ідеалу християнського братерства, заснованого на *соборності* (при цьому не слід приписувати йому соціального протесту).

Отже, доречно відзначити, що проникнення витіснених глибоко у підсвідоме героя символічних образів пробуджує його свідомість. Цей процес, у свою чергу, призводить не тільки до загострення внутрішньої боротьби, але й до відчуження частин всередині його Я – Я індивідуального від Я соціального, яке не померло, бо людина – істота біосоціальна, ще й наділена пам'яттю та самосвідомістю, яка увінчує її свідомість, піднімаючи на певний п'єдестал, який височіє над іншими живими істотами. Тож Іван Вишенський, ведучи боротьбу із самим собою, розумом намагається заглушити голос Я соціального, який тут є, між іншим, голосом *серця*, пронизаного болем за рідну Україну. Інакше кажучи, Іван Вишенський *раціонально нав'язав*² собі думку про необхідність відчужитися від усього, що стоїть на заваді самовдосконалення й пошуку власного шляху до Бога. А нав'язавши собі зазначену ідею, він повністю підкорив їй себе і свою поведінку. Інакше кажучи, ми спостерігаємо, яких духовних зусиль потребувала самопожертва Івана Вишенського в ім'я Бога і Віри та всупереч соціальним потребам української громади, як з'ясується згодом.

По-перше, йдеться про роздуми й самопереконання героя щодо проблеми стосунків у площині «Я – Україна». Цікаво: він констатує, що помер для своєї вітчизни – а не Вона для нього (суттєвий момент, посилений відсутністю душевного спокою, що загалом здатне породити *нестерпний душевний метабіль*, який, у свою чергу, на думку провідного американського суїцидолога Е.С. Шнейдмана, виступає основним суїцидальним мотивом). Уся ця внутрішня боротьба супроводжується молитвами, поклонами, а також сумнівами, неспокоєм і тривогою. Такі яскраво виражені почуття в людині, яка шукає спокою в молитві, але не знаходить його, між іншим, можуть свідчити про хибність обраного шляху, про штучність

² Порада для соціальних працівників-практиків: нічого й ніколи не нав'язуйте ні поодиноким клієнтам, ні сім'ям, ні громадам – ні власних світоглядних настанов, ні власного бачення розв'язання проблеми, ні власного темпу життя тощо, оскільки це, як правило, матиме негативні наслідки. Клієнт герметично закритється. У цьому разі навіть не з'явившись, одразу зникне перспектива будь-якої можливості надання допомоги: зокрема, соціальний працівник не зможе встановити комунікативний контакт, не кажучи про щось суттєвіше. Натомість варто, перш за все, поважати клієнта як Особистість та мати бажання справді допомогти йому. Тому, встановивши контакт, слід обережно мотивувати його до вирішення проблеми.

ідеї, відірваної (відчуженої) від життя, принаймні, суспільного.

По-друге, несвідоме очікування Івана Вишенського на козаків української громади, що свідчить про не вмерлу любов до рідної країни. Його зітхання, викликане зникненням барки з-перед очей, амбівалентне, адже може слугувати свідченням:

1) чи то полегшення, що минуле життя не потурбує його усамітнення, а отже, подарує довгоочікуваний душевний спокій;

2) чи то, навпаки, розчарування, що козацькі кунтуші виявилися лише привидами.

Та головне тут полягає у відсутності *байдушності*³ героя, тобто ще не відбулося його абсолютного занурення у трансцендентне, а отже, ще земне хвилювало його душу, яка так прагнула Бога (й до Бога).

По-третє, красномовною є реакція Івана Вишенського на отриманого від козацької громади України листа – молитви та спроба нівелювати значущість послання. Та навіть молитви не принесли довгоочікуваного полегшення – Бог мовчав:

«Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно
і в душі страшенно темно,
і просвітлення не йшло» [с. 57].

І як Бог дарував мовчання на молитви старця, так і він відповів дітям України на мольби стати їхнім духовним батьком – *мовчанням*, хоча при цьому його вухо насолоджувалося незабутньою українською мовою. Мовчання⁴ героя є його останній діалог не просто із Богом, а із тією частиною власного Я, яку він певною мірою побажав і спробував «наблизити» до Божественного через аскетизм і відмову від земного світу. Та переважила на цей раз не холодна абстракція трансцендентного світу, відчуженого від людини, а Христові настанови любові та активної діяльності з порятунку братів. Результатом цього стало усвідомлене бажання Івана Вишенського віддати життя за громаду, яка потребує його допомо-

ги. І пішов «просвітлений» герой за братами, обравши *добровільну смерть*.

Отже, самопожертва героя поеми в ім'я надприродного Бога за умов відчуження від соціального та нехтування соціальною відповідальністю за нагальних потреб громади наслідком своїм мала його самогубство. Такий трагічний фінал є закономірний і логічний, оскільки у аскета-пустельника внаслідок його вибору відбулося звуження свідомості, яка сфокусувалася лише на надприродному Богові. Однак звуженість – це одна з ключових ознак суїцидальної свідомості, як акцентував увагу Е. Шнейдман. Отже, зробивши свій вибір, Іван Вишенський позбавив себе будь-якої можливості онтологічних перспектив. Крім цього, наслідком його вибору стала й онтологічна загроза для української громади, що не отримала очікуваної допомоги. А найголовніше – самопожертва «увінчалася» самогубством, хоча ці два явища є діаметрально протилежні за своєю сутністю, на чому безпосередньо наголошував *Г. Марсель*.

Так, французький мислитель у результаті компаративного аналізу відзначив такі суттєві відмінності між самогубством і самопожертвою, що свідчать про їхню діаметральну протилежність:

1) якщо самогубство – відмова, то самопожертва – прийняття;

2) якщо самогубство – втеча від себе, самозаперечення, то самопожертва – самоствердження;

3) якщо самогубство – наслідок невіри, то самопожертва – результат віри та надії;

4) якщо самогубство – ілюзія свободи, то самопожертва – свобода;

5) якщо самогубство засновується на відчаї, то самопожертва – на надії;

б) якщо самогубство – нездатність, то самопожертва – здатність людини до служіння (при цьому якщо нездатна служити людина – егоцентрик, який через свавільне розпорядження собою стверджує свою непотрібність

³ Порада для соціальних працівників-практиків: найважче вивести клієнта соціальної роботи зі стану байдужості. Тут потрібно певний час дуже обережно (з повагою) встановлювати довірливі стосунки та продумувати сильні мотиваційні засади, щоб таку людину, яка вже нічого не очікує ні від себе, ні від інших, ні від світу, вивести з герметичної оболонки.

⁴ Культ мовчання започаткований в українській культурі з XI ст., ніколи не протиставлявся культурі слова.

для інших, то здатна служити людина – осередок милосердя, що засновується на усвідомленні власної свободи, яка йде від Бога, себе як можливості прояву духовного й навіть божого начала, здатного до самореалізації).

Іван Вишенський – яскравий приклад нездатної служити людині за усіма переліченими параметрами, про що свідчить його *самогубство як*:

1) відмова – від самопожертви в ім'я надприродного Бога, від самого себе, відмова відмови від соціальної відповідальності;

2) втеча від себе, відчуженого від громади, самозаперечення егоцентризму;

3) невіра у правильність власного вибору, заперечення останнього на користь інтересів громади;

4) ілюзія свободи, запізне усвідомлення значущості «свободи для» громади та реалізація «свободи від» власного вибору;

5) відчай через відмову від рідної України та братів, через втрату можливості по-людськи любити й допомагати;

6) ілюзорне заперечення ствердження своєї непотрібності для інших.

Висновки. Отже, самопожертва Івана Вишенського поза соціальною відповідальністю є лише самозречення, про що свідчить самогубство героя, яке не вирішило жодної проблеми: не наблизило до Бога, не допомогло громаді, не врятувало його. Інакше кажучи, нехтування соціальною відповідальністю, відчуження Я соціального нівелює повноцінність поняття самопожертви. Тому кожен, хто прагне духовного самовдосконалення, обираючи власну життєву позицію, має зважувати на наслідки свого вибору як для себе, так і для інших. Так, ілюзорна самопожертва, що не витримала перевірки соціальною відповідальністю, містить у собі як онтологічну загрозу для інших, так і нівелювання власних онтологічних перспектив.

Перспективи. Надалі дана стаття послужить теоретико-методологічною базою для окреслення філософських засновків соціальної роботи в громаді, що має ґрунтуватися на засадах соціальної відповідальності.

Бібліографічні посилання

1. Головатий, М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник [Текст] / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. К.: МАУП, 2005. 560 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [Текст] / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. К., Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
3. Франко, І.Я. Іван Вишенський [Текст] / І.Я. Франко. *Вибрані твори*. К.: Країна мрій, 2015. С. 26–63.

References

1. Golovatiy, M.F. Socialna politika i socialna robota: Terminologichno-ponyatijnij slovník [Tekst] / M.F. Golovatiy, M.B. Panasyuk. K.: MAUP, 2005. 560 s.
2. Encyklopediya dlya fahivciv socialnoyi sferi [Tekst] / Za zag. red. prof. I.D. Zvyevoyi. K., Simferopol: Universum, 2013. 536 s.
3. Franko, I.Ya. Ivan Vishenskij [Tekst] / I.Ya. Franko. *Vibrani tvorі*. K.: Krayina mrij, 2015. S. 26–63.